РОЗДІЛ 11
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.45
DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/171

ВИРІШЕННЯ КОЛІЗІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

THE PROCEDURE FOR RESOLVING CONFLICTS IN INTERNATIONAL LAW

Берназюк І.М., д.ю.н., заслужений юрист України,
Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних

Статтю присвячено визначенню порядку вирішення колізій у міжнародному праві. Встановлено правила, що застосовуються для визначення ієрархії між нормами міжнародного права.

Автором доведено, що колізії між нормами міжнародного права за позицією Європейського суду з прав людини вирішуються за певними правилами, з урахуванням Віденської конвенції міжнародних договорів. Обґрунтовано, що у випадку колізії зобов'язань, які виникають на підставі Статуту ООН, стосовно інших зобов'язань на підставі міжнародного договору, незалежно від того, чи прийнятий він до чи після Статуту ООН і чи має він виключно регіональний характер, пріоритет мають міжнародні зобов'язання, прийняті державами відповідно до Статуту ООН. Аргументовано, що переважаючий характер зобов'язань не призводить до визнання недійсним міжнародного договору, який суперечить Статуту, а лише призупиняє дію договору до моменту врегулювання колізії.

Охарактеризовано деякі аспекти колізійного права. Аргументовано, що виникнення суперечностей між правовими системами зумовлено тим, що деякі види правовідносин не обмежуються юрисдикцією однієї держави, а виникають на території відразу декількох країн.

Обґрунтовано, що для вирішення суперечностей між правовими системами суди повинні з'ясувати, до юрисдикції якої держави відноситься розгляд спору та законодавство якої держави необхідно застосувати для вирішення конфлікту.

Доведено, що при виборі закону, що підлягає застосуванню, колізійне право встановлює правило, відповідно до якого якщо правовідносини урегульовані безпосередньо нормами міжнародного договору, то такий договір підлягає застосуванню. Встановлено, що при відсутності міжнародних договорів, що регулюють спірні правовідносини, суди застосовують норми закону своєї держави при вирішені конфліктів, що виникли із процесуальних правовідносин (Lex fori), або держави, в якій виник спір, якщо колізія стосується норм матеріального права (Lex loci).

Ключові слова: колізія, колізійне право, міжнародне право, національне законодавство, Статут ООН, Європейський суд з прав людини.

The article is devoted to determining the procedure for resolving conflicts in international law. The rules applied to determine the hierarchy between norms of international law are established.

The author has proven that conflicts between norms of international law, according to the position of the European Court of Human Rights, are resolved according to certain rules, taking into account the Vienna Convention on International Treaties. It is substantiated that in the case of a conflict of obligations arising on the basis of the UN Charter with other obligations on the basis of an international treaty, regardless of whether it was adopted before or after the UN Charter and whether it is exclusively regional in nature, priority is given to international obligations accepted by states in accordance with the UN Charter. It is argued that the overriding nature of obligations does not lead to the invalidation of an international treaty that contradicts the Charter, but only suspends the validity of the treaty until the conflict is resolved.

Some aspects of conflict of laws law are characterized. It is argued that the emergence of contradictions between legal systems is due to the fact that some types of legal relations are not limited to the jurisdiction of one state, but arise on the territory of several countries at once.

It is justified that in order to resolve conflicts between legal systems, the courts must find out which state has jurisdiction over the dispute and which state's legislation must be applied to resolve the conflict.

It is proved that when choosing the law to be applied, conflict of laws law establishes a rule according to which if legal relations are regulated directly by the norms of an international agreement, then such an agreement is applicable. It is established that in the absence of international treaties regulating disputed legal relations, courts apply the rules of the law of their state when resolving conflicts arising from procedural legal relations (Lex fori), or of the state in which the dispute arose, if the conflict concerns the rules of substantive law (Lex loci).

Key words: conflicts, conflict law, international law, national legislation, UN Charter, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Загальноприйнято вважати, що існування колізій між нормами міжнародних договорів не допускається. Проте, на практиці колізії можуть виникати не лише між нормами міжнародного та національного права, але й між нормами міжнародного права.

З цього приводу у Висновках роботи Дослідницької групи з фрагментації міжнародного права зазначається, що, встановлюючи співвідношення між нормами міжнародного права, не доцільно проводити аналогію з ієрархічною системою національного права через відмінності між двома системами; норми міжнародного права важливіші за інші норми і з цієї причини мають вищий або особливий статус у міжнародній правовій системі [1].

Для вирішенні колізій у міжнародному праві існують певні правила, які, головним чином, визначені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. (Україна приєдналась до цієї Конвенції згідно з Указом від 14 квітня 1986 р. № 2077-XI) [2].

Водночас, на практиці виникають окремі спірні питання під час вирішення колізій у міжнародному праві, зокрема, пов'язані із встановленням ієрархії між нормами міжнародних договорів, визначенням судової юрисдикції розгляду міжнародних спорів та ін. Для з'ясування цих питань виникає необхідність у проведенні наукового дослідження у сфері визначення порядку вирішення колізій у міжнародному праві.

Стан опрацювання цієї проблематики. Окремі питання, пов'язані з темою цієї роботи, досліджували такі іноземні науковці, як А. Орахелашвілі та Раян П. Крушельницький, а також українські вчені та практики, а саме, І. В. Атаманчук, В. І. Бенедик, О. В. Задорожній, І. І. Забокрицький, С. Ю. Козьяков та ін. Разом з тим, з огляду на перманентний розвиток міжнародного права та практики міжнародних судів на сьогодні потребують актуалізації деякі питання, пов'язані з вирішенням колізій у міжнародному праві.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення на підставі аналізу наукових концепцій та практики між-

народних судів особливостей порядку вирішення колізій у міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 41 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. коли держави укладають договір, який може суперечити іншим договорам, вони повинні прагнути врегулювати відносини між такими договорами шляхом прийняття відповідних колізійних положень, маючи на увазі, що: (a) вони не можуть впливати на права третіх сторін; (b) вони мають бути максимально чіткими та конкретними, спрямованими на конкретні положення договору і не повинні підривати об'єкт і мету договору; (c) вони повинні, у відповідних випадках, бути пов'язані із засобами врегулювання суперечок [2].

На підставі аналізу положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів у Висновках роботи Дослідницької групи з фрагментації міжнародного права узагальнено підходи до вирішення колізій між нормами міжнародного права, виходячи з їх ієрархічного статусу, а саме: 1) визнання міжнародного договору у системі ієрархії за правилом Jus cogens, яке означає, що норма міжнародного права може мати перевагу над іншими нормами через важливість її змісту, а також загальне визнання її переваги; 2) визнання ієрархічного статусу міжнародного договору у силу положень самого договору, зокрема, це стосується ст. 103 Статуту ООН, в якій визнається, що сам Статут ООН має особливий характер через основоположний характер деяких його норм-принципів і цілей та його загального визнання; 3) застосування правил, що визначають зобов'язання перед міжнародним співтовариством у цілому Erga omnes, оскільки деякі зобов'язання мають особливий статус через універсальну сферу їх застосування, тобто це стосується зобов'язань держави перед міжнародним співтовариством у цілому [1].

У цьому аспекті важливо згадати рішення ЄСПЛ у справі «Al-Dulimi and Montana Management inc. v. Switzerland» (заява № 5809/08) [3]. У цій справі заявники стверджували, зокрема, що конфіскація їх майна органами державної влади Швейцарії відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН була проведена без дотримання процедури, встановленої положеннями ст. 6 Конвенції.

Розглядаючи цю справу, ЄСПЛ виходив, зокрема, з того, що згідно зі ст. 103 Статуту ООН у разі конфлікту між зобов'язаннями членів ООН за Статутом та їх зобов'язаннями за будь-якою іншою міжнародною угодою, їх зобов'язання за Статутом мають перевагу, що також закріплена у п. 1 ст. 30 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року (далі – Віденська конвенція), що набула чинності щодо Швейцарії від 6 червня 1990 р (п. 7).

Згідно з правовою доктриною та прецедентною практикою такий абсолютний та загальний принцип щодо вищої юридичної сили зобов'язань по Статуту застосовується незалежно від того, який характер має договір, положення якого суперечать Статуту, чи є він двостороннім або багатостороннім, а також, чи набуває він чинності до чи після набрання чинності Статутом. Перевагу мають не тільки зобов'язання, що прямо викладені у Статуті, але також, ті, які випливають з обов'язкових рішень органів ООН, зокрема обов'язкових рішень, прийнятих Радою Безпеки ООН відповідно до ст. 25 Статуту (п. 29). Переважаючий характер зобов'язань не призводить до визнання недійсним міжнародного договору, що суперечить Статуту, а лише призупиняє дію договору до моменту врегулювання колізії (див. Eric Suy in Les conventions de Vienne sur le droit des traités, op. cit., № 15, про статтю 53 Віденської конвенції (про договори, які суперечать імперативній нормі загального міжнародного права (jus cogens)).

Суд підкреслив, що одним із основних елементів чинної системи міжнародного права є ст. 103 Статуту ООН, за змістом якої проголошено принцип пріоритету зобов'язань, що виникають на підставі Статуту ООН, щодо інших зобов'язань на підставі міжнародного договору, незалежно від того, чи прийнятий він до чи після Статуту ООН і чи має він виключно регіональний характер. Цей принцип також закріплений у ст. 25 Статуту ООН, відповідно до якої члени Організації погоджуються відповідно до цього Статуту підкорятися рішенням Ради Безпеки та виконувати їх (п. 135) (див. відповідно рішення Міжнародного Суду ООН у справі «Nicaragua v. the United States of America» від 27 червня 1986 р. № 70 та Розпорядження у справі з питань тлумачення і застосування Монреальської конвенції 1971 р., що виникли у зв'язку із повітряним інцидентом у Локбері).

Крім того, ЄСПЛ зазначив, що ні Конвенція, ні Міжнародний пакт про громадянські і політичні права не містять положень, які б самі по собі або в силу іншого міжнародного договору мали пріоритет над колізійною нормою, що закріплена як у ст. 103 Статуту, так і у п. 1 ст. 30 Віденської конвенції.

Зокрема, як зазначено у ст. 30 Віденської конвенції, з додержанням ст. 103 Статуту ООН права і обов'язки держав-учасниць послідовно укладених договорів, які стосуються одного і того ж питання, визначаються відповідно до нижченаведених пунктів. Якщо в договорі встановлюється, що він обумовлений попереднім або наступним договором або що він не повинен вважатись несумісним з таким договором, то переважну силу мають положення цього другого договору. Якщо всі учасники попереднього договору є також учасниками наступного договору, але дію попереднього договору не припинено або не зупинено відповідно до ст. 59, попередній договір застосовується тільки тією мірою, якою положення є сумісними з положеннями наступного договору.

ЄСПЛ також звернув увагу на те, що коли держава бере на себе міжнародні зобов'язання, ймовірно, що вона не має відступати від тих зобов'язань, які у неї виникли раніше; якщо одночасно застосовуються декілька правових актів, які по суті суперечать один одному, то міжнародна судова практика і доктрина мають розтлумачити їх у такий спосіб, щоб узгодити їх дії та уникнути протиріч; два зобов'язання, які між собою не є узгодженими, мають бути зведені до спільного поняття таким чином, щоб їх наслідки повністю відповідали діючим нормам права (п. 138).

Водночас, Суд наголосив, що до його завдань не відноситься висловлювати позицію щодо законності актів Ради Безпеки ООН, однак, якщо держава посилається на необхідність застосування Резолюції Ради Безпеки ООН з метою обґрунтування обмеження прав, гарантованих Конвенцією, Суду необхідно вивчити формулювання та обсяг тексту резолюції, щоб ефективно та послідовно забезпечувати відповідність Конвенції (п. 139). У зв'язку з цим ЄСПЛ також врахував цілі, для яких була створена ООН. Окрім мети щодо підтримки міжнародного миру та безпеки, що висвітлено у абз. 1 ст. 1 Статуту ООН, ООН відповідно до п. 3 вказаної статті була створена для досягнення міжнародного співробітництва, зокрема, у сприянні та розвитку поваги до прав людини та до основних свобод. Пункт 2 ст. 24 Статуту вимагає від Ради Безпеки, виконуючи свої обов'язки, які випливають із його основного виду відповідальності підтримувати міжнародний мир та безпеку, а також діяти відповідно до цілей та принципів ООН (п. 102).

У п. 140 рішення у справі «Al-Dulimi and Montana Management inc. v. Switzerland» Суд також підкреслив, що Рада Безпеки не має наміру щодо покладення на держави-члени будь-які зобов'язання у частині порушення основоположних принципів прав людини. Тому якщо формулювання резолюції Ради Безпеки ООН має подвійне смислове навантаження, то Суд має обрати такий спосіб тлумачення, яке найбільш повно відповідає вимогам

Конвенції і дозволяє уникнути протиріч між різними зобов'язаннями. Ураховуючи важливу роль ООН у підтримці та розвитку прав людини, треба зазначити, що у разі наявності наміру Ради Безпеки, щоб держави вжили конкретних заходів, що суперечать їх зобов'язанням у міжнародному праві у галузі захисту прав людини, Рада Безпеки застосувала б недвозначні формулювання. Таким чином, якщо Резолюція Ради Безпеки не містить нечітких і недвозначних формулювань, що виключають чи обмежують принцип поваги до прав людини у контексті здійснення санкцій щодо фізичних і юридичних осіб національному рівні, то Суд завжди має виходити із припущення щодо того, що такі заходи відповідають вимогам Конвенції. Тобто у таких випадках Рада Безпеки з метою упорядкування різних систем в принципі може зробити висновок щодо відсутності колізії зобов'язань, у зв'язку з чим можливим було б застосувати принцип пріоритету, що передбачено ст. 103 Статуту ООН [3].

Отже, позиція ЄСПЛ у вищерозглянутій справі полягала у тому, що у випадку колізії зобов'язань, що виникають на підставі Статуту ООН, щодо інших зобов'язань на підставі міжнародного договору, незалежно від того, чи прийнятий він до чи після Статуту ООН і чи має він виключно регіональний характер, пріоритет мають міжнародні зобов'язання, прийняті державами відповідно до Статуту ООН; переважаючий характер зобов'язань не призводить до визнання недійсним міжнародного договору, що суперечить Статуту, а лише призупиняє дію договору до моменту врегулювання колізії.

Важливим аспектом питання вирішення колізій між нормами міжнародного та національного права, а також нормами міжнародного права між собою, є проблема конфлікту законів різних держав. Її виникнення зумовлено тим, що деякі види правовідносин не обмежуються юрисдикцією однієї держави, а виникають на території відразу декількох країн. У цьому випадку постає питання про те, законодавство якої держави слід застосовуватися для урегулювання таких правовідносин.

Як відповідь на це питання у міжнародному праві сформувався такий напрямок, як колізійне право, що описує звід законів кожної країни, який призначений для вирішення проблем, що виникають через відмінності між правовими системами.

Колізійне право відповідає на три основні питання: 1) визначення судової юрисдикції, тобто суд якої держави має юрисдикцію для вирішення відповідного спору; 2) який закон слід застосувати для розв'язання спору, що розглядається; суд може застосувати своє власне право або право іншої країни; 3) припускаючи, що суд остаточно виносить рішення на користь позивача, колізійне право повинно стосуватися способу виконання рішення [4].

Для визначення судової юрисдикції у колізійному праві застосовуються п'ять принципів: 1) територіальності – країна має юрисдикцію регулювати все, що відбувається в межах її територіальних кордонів; 2) пасивної особи – країна має юрисдикцію над подією, яка завдала шкоди її громадянину; 3) громадянства (або активна особа) – країна має юрисдикцію щодо правопорушення, вчиненого її громадянином; 4) захисту – країна має юрисдикцію для усунення загроз власній безпеці; 5) універсальності – країна має юрисдикцію щодо певних дій на основі внутрішнього неприйняття таких дій міжнародним співтовариством [5].

Прикладом застосування цих принципів для визначення юрисдикції певної держави щодо розгляду та вирішення справи може слугувати рішення Верховного Суду Канади у трьох пов'язаних справах «Club Resorts Ltd. v. Van Breda» [6], «Breeden v. Black» [7] та «Éditions Écosociété Inc. v. Banro Corp» [8], які стосувалися окремих випадків, коли громадяни Канади (Онтаріо), отримали тяжкі тілесні ушкодження або померли під час відпустки на Кубі внаслідок аварії у готелях.

В Онтаріо були подані позови проти низки сторін, включаючи компанію, яка керувала кубинськими готелями, де сталися аварії. Готельна корпорація стверджувала, що суди Онтаріо не мають юрисдикції на розгляд цієї справи, а така юрисдикція належить кубинським судам. Однак, у цих справах судді першої інстанції дійшли висновку, що суди Онтаріо мають юрисдикцію, що було підтримано й судами апеляційної інстанції [9].

Верховний Суд Канади застосував два критерії визначення юрисдикції канадських судів для розгляду цих справ: 1) принцип «реального та суттєвого зв'язку», який використовують канадські суди, щоб визначити, чи мають вони юрисдикцію щодо позовів, які можуть розглядатися також судами інших держав; 2) доктрину forum non-conveniens, яка дозволяє канадським судам на власний розсуд відмовлятися розглядати справу на тій підставі, що передача такої справи до суду іншої держави буде більш прийнятною.

На основі цих критерії Верховний Суд Канади пояснив, що кращий підхід у Канаді полягає в тому, щоб суди покладалися на набір «передбачуваних факторів», які давали б підстави для презумпції реального та істотного зв'язку підстави позову з відповідною державою, зокрема, у справах, пов'язаних із позовами про деліктне правопорушення, сторона, яка бажає, щоб суд прийняв юрисдикцію, нестиме тягар встановлення наявності таких факторів: 1) відповідач проживає у провінції; 2) відповідач веде бізнес у провінції; 3) делікт було вчинено в провінції; і 4) контракт, пов'язаний із конфліктом, був укладений у провінції (п. 75 рішення у справі «Club Resorts Ltd. v. Van Breda») [6].

Після встановлення юрисдикції, суд, що прийняв справу до свого розгляду, має визначити законодавство, яке підлягає застосуванню для вирішення спору.

З цього приводу слід зазначити, що деякі правовідносини урегульовані безпосередньо нормами міжнародного права, яке і застосовується для вирішення конфлікту. До таких міжнародних договорів, наприклад, можна віднести Конвенцію ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (1980 р.) [10], Регламент (ЕС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань» («Рим I») (1980 р.) [11], який застосовувався в державах-учасницях ЄС і тлумачення якого входить до сфери компетенції Суду справедливості Європейського союзу за посиланням національних судів.

Водночас, більшість правовідносин, у яких можуть виникати приватні конфлікти на міжнародному рівні, не підпадають під сферу регулювання міжнародних договорів. У такому разі суди можуть застосовувати два підходи: 1) Lex fori – коли конфлікт законів стосується процесуального питання, суди здебільшого керуються правом суду; 2) Lex loci – коли колізія в законах стосується матеріального питання, суди здебільшого керуються законом місця, де виникла підстава позову [12].

Отже, для застосування цих правил важливо чітко визначити, чи стосується конфлікт процесуального або матеріального права. Це просте, на перший погляд, питання при більш ґрунтовному його вивченні виявляється досить неоднозначним, оскільки існує тісний зв'язок між нормами матеріального та процесуального права.

Зокрема, наразі відсутній загальновизнаний науковий підхід до визначення співвідношення матеріального та процесуального права.

Т. М. Дашковська, узагальнюючи різні точки зору на проблему співвідношення норм матеріального та процесуального права, виокремлює такі основні підходи: 1) уся система права переважно складається з матеріальних норм; процесуальними нормами треба визнавати лише ті

правила поведінки, що утворили самостійні галузі права, спрямовані на встановлення процедури здійснення судочинства; 2) процесуальні норми права розглядаються як правила, що встановлюють не тільки судову, а й адміністративну процедуру вирішення юридичного конфлікту; 3) процесуальне право розглядається як система правил поведінки, якими регламентується будь-яка процедура правозастосування, незалежно від підстав, що зумовили необхідність у цій правовій формі діяльності; 4) процесуальне право розглядається як система норм, що встановлюють порядок не тільки правозастосовної, а й будь-якої правової форми діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; 5) процесуальне право являє собою систему норм, що встановлюють порядок реалізації прав та обов'язків учасників суспільних відносин, коли в процесі реалізації бере участь уповноважений орган державної влади або місцевого самоврядування [13, с. 92-93].

На думку І. В. Атаманчук, норми процесуального права є первинною «цеглинкою» побудови системи процесуального права, вони належать до різних галузей та відрізняться за характером забезпечення матеріально-правових відносин, здебільшого мають стабільний зміст і призначення, і в своїй сукупності їх слід розглядати як цілісну динамічну систему [14, с. 18].

Крім того, Л. М. Ніколенко зауважує, що процесуальні правовідносини є вторинними явищами в порівнянні з матеріальними, бо службове призначення процесуальних правовідносин полягає в забезпеченні реалізації матеріальних відносин; характер, зміст і призначення процесуальних відносин, які складаються при врегулюванні процесуальним правом організаційної діяльності із застосування норм матеріального права, підпорядковані вимогам життєвості матеріальних правовідносин і в цьому сенсі обумовлюються ними, похідні від них [15, с. 153].

При цьому, слід погодитись з В. І. Бенедиком про те, що критерієм розмежування і одночасно взаємозв'язку норм матеріального та процесуального права є їх відносна самостійність, взаємозалежність, обумовлена службовою роллю процесуальних норм стосовно норм матеріальних і можливістю реалізації останніх тільки через застосування процесуальних норм [16, с. 105].

Отже, при обранні закону, що підлягає застосуванню при вирішенні колізій у міжнародному приватному праві, виходячи з принципів «Lex fori» або «Lex loci», суди можуть виходити із призначення та сфери регулювання норм процесуального права та норм матеріального права; перші, головним чином визначають повноваження державних органів та органів місцевого самоврядування, а також порядок реалізації норм матеріального права; останні є основою регулювання суспільно-управлінських правовідносин та визначають зміст прав та обов'язків учасників цих правовідносин.

Висновки. На підставі проведеного у цій статті дослідження можна дійти таких висновків.

1. Колізії між нормами міжнародного права за позицією ЄСПЛ вирішуються таким чином: у випадку колізії зобов'язань, що виникають на підставі Статуту ООН, щодо інших зобов'язань на підставі міжнародного договору, незалежно від того, чи прийнятий він до чи після Статуту ООН і чи має він виключно регіональний характер, пріоритет мають міжнародні зобов'язання, прийняті державами відповідно до Статуту ООН; переважаючий характер зобов'язань не призводить до визнання недійсним міжнародного договору, що суперечить Статуту, а лише призупиняє дію договору до моменту врегулювання колізії.

2. Вищу юридичну силу мають не тільки зобов'язання, що прямо викладені у Статуті, але також, ті, які випливають з обов'язкових рішень органів ООН, зокрема рішень, прийнятих Радою Безпеки ООН, які повинні бути спрямовані на підтримку міжнародного миру та безпеки та відповідати цілям та принципам ООН.

3. У разі виникнення протиріччя між законами різних держави під час вирішення судами спорів у приватних правовідносинах, що виникають на міжнародному рівні, розв'язання такого протиріччя здійснюється за правилами колізійного права, відповідно до яких держава має юрисдикцію щодо розгляду та вирішення справи, за наявності однієї з таких умов: 1) якщо спір виник на території цієї держави або, якщо правочин, на підставі якого виник спір, укладено на території цієї держави; 2) якщо особа, яка завдала шкоду, або особа, якій завдано шкоду, внаслідок приватного конфлікту є громадянином цієї держави; 3) якщо конфлікт, що виник із приватних правовідносин, може становити загрозу безпеці цієї держави; колізійне право також вимагає від держав виходити із найбільш тісного зв'язку спору із державою та доцільності розгляду такого спору судом відповідної держави (доктрина «forum non-conveniens»).

3. При виборі закону, що підлягає застосуванню, колізійне право встановлює такі правила: 1) якщо правовідносини урегульовані безпосередньо нормами міжнародного договору, то такий договір підлягає застосуванню; 2) при відсутності міжнародних договорів, що регулюють спірні правовідносини, суди застосовують норми закону своєї держави при вирішені конфліктів, що виникли із процесуальних правовідносин (Lex fori), або держави, в якій виник спір, якщо колізія стосується норм матеріального права (Lex loci).

ЛІТЕРАТУРА

1. Conclusions of the work of the Study Group on the Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of International Law. 2006, vol. II, P. II. URL : https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_9_2006.pdf.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.
3. Case of Al-Dulimi and Montana Management inc. v. Switzerland: decision of the European Court of Human Rights, 21.07.2016, № 5809/08. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%225809/08%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-164515%22]}.
4. Hay P. Conflict of laws. Britannica. URL : https://www.britannica.com/topic/conflict-of-laws.
5. Orahelashvili A. Research Handbook on Jurisdiction and Immunities in International Law, 2015. Chapter 1: State Jurisdiction in International Law: Complexities of a Basic Concept at 15, 23. 560 p.
6. Club Resorts Ltd. v. Van Breda, 2012 SCC 17, [2012] 1 SCR 572. URL : https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/8004/index.do
7. Breeden v. Black, 2012 SCC 19, [2012] 1 S.C.R. 666. URL : https://www.canlii.org/en/ca/scc/doc/2012/2012scc19/2012scc19.html.
8. Éditions Écosociété Inc. v. Banro Corp., 2012 SCC 18, [2012] 1 SCR 636. URL : https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/8005/index.do.
9. Ryan P. Krushelnitzky. The Supreme Court Of Canada Provides Clarity To Conflict Of Laws Rules. Mondaq. 2012. URL : https://www.mondaq.com/canada/libel-defamation/189108/the-supreme-court-of-canada-provides-clarity-to-conflict-of-laws-rules.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.
11. Регламент (ЕС) № 593/2008 Європейського Парламенту та Ради «Про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань» («Рим I») від 17 червня 2008 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_905#Text.
12. Conflict of Laws Principles: Everything You Need to Know. Updated October 6, 2020. URL : https://www.upcounsel.com/conflict-of-laws-principles

13. Дашковська Т. М. Норми матеріального та процесуального права: до питання співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 90-96.
14. Атаманчук І. В. Процесуальні норми у системі процесуального права: загальнотеоретичний аспект. *Юридичний вісник*. Повітряне і космічне право. 2015. № 1. С. 18-23.
15. Ніколенко Л. М. Матеріальні та процесуальні норми і правовідносини: їх взаємозв'язок у господарському судочинстві. Наше право. 2013. № 10. С. 148-154.
16. Бенедик В. І. Співвідношення норм адміністративного процесуального права та матеріального адміністративного права. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 8-9. С. 101-106.
17. Козьяков С. Ю. Правові аспекти перебування українського контингенту в Іраку. URL : https://zn.ua/ukr/LAW/pravovi_aspekti_perebuvannya_ukrayinskogo_kontingentu_v_iraku.html